

PATRIARHIA ROMÂNĂ

SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR

Omilii la Matei

COLECȚIA
PĂRINȚI ȘI SCRITORII BISERICEȘTI
INIȚIATĂ ÎN ANUL 1977 DE PATRIARHUL
IUSTIN († 1986)
ȘI RELUATĂ, ÎN SERIE NOUĂ, ÎN ANUL 2007
CU BINECUVÂNTAREA PRAEFERICITULUI PĂRINTE
DANIEL
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

COMISIA PATRISTICĂ

Președinte: DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române;
Vicepreședinte: VARLAAM, Episcop Vicar Patriarhal;
Membri: Conf. univ. dr. Claudiu-Teodor ARIEȘAN; Prof. univ. dr. Florica BECHET; Prof. univ. dr. Ioana COSTA; Ierom. lect. univ. dr. Agapie CORBU; Prof. univ. dr. Ana-Cristina HALICHIAS; Conf. dr. Maria-Luiza OANCEA; Pr. prof. univ. dr. Vasile RĂDUCĂ; Pr. prof. univ. dr. Bogdan TĂTARU-CAZABAN; Prof. univ. dr. Tudor TEOTEOI.

PĂRINȚI ȘI SCRITORII
BISERICEȘTI

SERIE NOUĂ

27

SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR

Omilii la Matei

Ediția a II-a, revizuită

CARTE PUBLICATĂ CU BINECUVÂNTAREA
PRAEFERICITULUI PĂRINTE

DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Traducere din limba greacă veche

de Pr. Dumitru FECIORU

Introducere de Pr. prof. Constantin PĂTULEANU

BASILICA
BUCUREȘTI - 2025

Ediție îngrijită de către
Departamentul „Carte patristică”
al Editurilor Patriarhiei Române

Redactori:

Dionisie-Constantin PÎRVULOIU, Mircea-Adrian BĂICULESCU,
Petru MOLODEȚ, Mihai GRIGORAȘ, Isabela GRIGORAȘ,
Ioan-Sebastian CLINCIU

Tehnoredactare:

Laura-Raluca CRISTEA

Grafică copertă:

Maria COMAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IOAN GURĂ DE AUR, sfânt

Omilii la Matei / Sfântul Ioan Gură de Aur ; trad. din lb. greacă veche
de pr. Dumitru Fecioru ; introd. de pr. prof. Constantin Pătuleanu ;
carte publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. - Ed. a 2-a, reviz.. - București : Basilica, 2025

Index

ISBN 978-606-29-0596-5

I. Fecioru, Dumitru (trad.)
II. Pătuleanu, Constantin (pref.)

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul de față oferă publicului românesc în general, iar clerului, monahilor și credincioșilor ortodocși în special, o nouă ediție a celui mai citit și mai cunoscut comentariu omiletic asupra *Evangheliei după Matei*, socotită de tradiție prima Evanghelie în ordine cronologică. Autorul tâlcuirii acestei „scrisori de dragoste a lui Dumnezeu pentru oameni”, cum o numește chiar el, este Sfântul Ioan Gură de Aur, unul dintre cei mai mari, mai profunzi și mai echilibrați exegeți ai creștinătății.

Sfânta Scriptură nu este o simplă sursă de informații istorice, legale și morale despre istoria mântuirii, ci un tezaur de har și de sfințire, slovele din această Carte a cărților fiind scrise sub directa insuflare a Duhului Sfânt. Cum remarca mai târziu Sfântul Serafim de Sarov, lectura Scripturii – făcută cu rugăciune și smerenie – ne transmite Duhul cel Sfânt, iar Sfântul Maxim Mărturisitorul ne va încredința că cititul Scripturii este o altă formă a Euharistiei, o împărtășire (deloc simbolică) cu Mântuitorul Hristos. Însă aceste observații se regăsesc în opera de față (fapt care ne arată continuitatea tradiției patristice), de pildă în *Omilia* 1, unde ni se spune textual că Scripturile ne împărtășesc Duhul cel Sfânt, sau în *Omilia* 50, unde aflăm că „Hristos în întregime” Se află în Scripturile Sale.

De aceea, necitirea zilnică a Sfintelor Scripturi este o mare „pagubă”, „sărăcie” și „o osândire la moarte prin înfometare a sufletului”, cum ne spune Sfântul Ioan Gură de Aur. Iar cel care ne ține departe de Sfânta Scriptură este nimeni altul decât diavolul, vrăjmașul mântuirii noastre, mântuire care, precum ne spune Sfântul Pavel, „vine prin auzirea cuvântului lui Dumnezeu” (*Romani* 10, 17). Marele exeget antiohian ne avertizează în această privință: „A socoti de prisos

citirea Sfințelor Scripturi este cu mult mai rău decât a nu le citi. Astfel de gânduri sunt gânduri diavolești” (*Omilia 2, 5*).

Sfintele Scripturi sunt „filozofia cerească”, cea care ne deschide calea către Împărăția lui Dumnezeu, ele fiind nu doar un „leac pentru patimi”, ci și o „oglină duhovnicească” în care creștinătatea de astăzi ar face foarte bine să se privească mai des: „Avem totuși și pentru suflet o oglindă duhovnicească, cu mult mai bună și mai de folos decât cealaltă. Oglinda aceasta nu ne arată numai slughenia sufletului, ci, dacă voim, ne arată și cum să ne schimbăm slughenia într-o frumusețe fără seamăn. «Care-i oglinda aceea?» Viața bărbaților virtuoși, istoria vieții lor fericite, citirea Sfințelor Scripturi, legile date de Dumnezeu. Dacă ai vrea să te uiți numai o dată la chipurile sfinților acelora, vei vedea și urâtenia sufletului tău; și, odată ce ți-ai văzut-o, nu mai ai nevoie de altceva ca să scapi de urâtenia lui. La asta ne și folosește oglinda: ne ajută să ne schimbăm cu ușurință înfățișarea.” (*Omilia 4, 8*).

Volumul de față este reeditarea vechii tălmăciri a Părintelui Dumitru Fecioru, revizuită de membrii Departamentului „Carte Patristică” al Editurilor Patriarhiei Române, potrivit normelor în vigoare ale limbii române actuale. Totodată, și tălmăcirea propriu-zisă a fost îndreptată (unde era nevoie) sau completată (unde erau lacune), remediindu-se și alte lipsuri, pentru a oferi publicului românesc de astăzi un comentariu omiletic fundamental pentru viața Bisericii, un adevărat vademecum al oricărui creștin ortodox, care să îl călăuzească în dreapta înțelegere și dreapta făptuire a poruncilor mântuitoare ale lui Dumnezeu.

Editura Basilica

INTRODUCERE

Puterea cuvântului ca dar al Sfântului Duh în *Omiliile la Matei* ale Sfântului Ioan Gură de Aur

Arta de a comunica deopotrivă elegant și convingător, expresiv și emoționant, pe scurt, elocvența, a fost apanajul multor oratori de-a lungul veacurilor, dar pe trei dintre aceștia memoria colectivă i-a cinstit în mod special, considerându-i genii. Este îndeobște cunoscut faptul că Demostene al grecilor a fost un geniu al elocvenței politice, pe când Cicero al latinilor a excelat în elocvența jurisprudenței¹. Între ei, Sfântul Ioan Gură de Aur a fost și rămâne un geniu al creștinilor prin predicile sale ziditoare de suflete, prin puterea persuasivă care îi aducea pe mulți antiohieni la credință². El a știut să facă misiune prin cuvânt ca nimeni altul. Sfântul Ioan a arătat și exemplificat prin omiliile sale că, mai presus de toate, Cuvântul lui Dumnezeu este creator, întrucât „la început era Cuvântul [...] și toate prin El s-au făcut” (*Ioan* 1, 1, 3), cum afirmase celălalt Ioan, evanghelistul. Cuvântul Acesta era însă și ziditor de suflete, pentru că același evanghelist spusese: „Întru El era viața și viața era lumina oamenilor” (*Ioan* 1, 4). Sfântul Ioan, cel cu Gura de Aur, a înțeles poate cel mai bine ce dorise să sublinieze apostolul atunci când a spus: „Lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o” (*Ioan* 1, 5); anume că lumina cuvântului nu se pune sub obroc, că ea trebuie să străbată

¹ Jaclyn MAXWELL, în lucrarea *Christianization and Communication in Late Antiquity. John Chrysostom and his Congregation in Antioch*, Cambridge University Press, New York, 2006, consideră că, „în mod tradițional, democrația ateniană și Republica Romană au fost considerate singurele contexte din lumea antică în care retorica deliberativă a contat cu adevărat, atunci când oratori precum Demostene și Cicero au schimbat sau cel puțin au încercat să schimbe cursul istoriei” (p. 43). El subliniază și faptul că arta vorbirii a rămas în continuare fundamentală pentru educație, întrucât atât în lumea greacă, cât și în cea romană culmea paideii a fost reprezentată de școala de retorică.

² Numeroși cercetători s-au concentrat asupra darului oratoric al Sfântului Ioan Gură de Aur: J.N.D. KELLY, *Golden Mouth. The story of John Chrysostom-Ascetic, Preacher, Bishop*, Cornell University Press, New York, 1995 (vezi capitolul „Preacher’s First Year”, p. 55); Bruno H. VANDENBERGHE, *Saint Jean Chrysostome et la parole de Dieu*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1961, p. 11 (vezi capitolul „La parole en action”, pp. 63-84); Wendy MAYER, Pauline ALLEN, *John Chrysostom*, London and New York, 2000 (vezi capitolul „John as Preacher”, p. 26); Jaroslav PELIKAN, *The Preaching of Chrysostom. Homilies on the Sermon on The Mount*, Fortress Press, Philadelphia, 1967.

veacurile și inimile oamenilor, trebuie mărturisită, dată mai departe „celor din latura și umbra morții” (*Isaia 9, 1*), așa cum încercase un alt Ioan, Botezătorul, „trimis de la Dumnezeu”, care venise „spre mărturie, ca să mărturisească despre Lumină” (*Ioan 1, 6-7*), îndrăznire care l-a dus sub securea călăului din mânia și răutatea Irodiadei, pentru că nu înțelesese cuvântul de pocăință al lui Ioan și nici intenția evanghelistului când a spus: „Cuvântul era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume” (*Ioan 1, 9*).

După mai bine de trei veacuri de predicare a Cuvântului lui Dumnezeu de către Părinții Bisericii, Sfântului Ioan Gură de Aur îi răsuna în minte și în inimă cuvintele-avertisment rostite de apostol despre Hristos, Logosul lui Dumnezeu: „În lume era și lumea prin El s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut. Întru ale Sale a venit, dar ai Săi nu L-au primit” (*Ioan 1, 10-11*). De aceea, prin omiliile sale, Hrisostom și-a propus să-L facă cunoscut pe Hristos Mântuitorul, să schimbe paradigma propovăduirii în Antiohia și mai apoi în cetatea Constantinopolului, și, în definitiv, în toată lumea, în mod special, prin puterea cuvântului augmentat de lucrarea harului³. Să nu uităm că el s-a născut, format și activat în cel mai renumit centru al elocinței și retoricii. Însuși Libanius le spunea elevilor săi, printre care se afla și Sfântul Ioan, că „este responsabilitatea voastră să vă ocupați de ceea ce face ca orașul să strălucească și, mai ales, de ceea ce l-a dus la rangul actual. Și, dacă nu mă înșel, e vorba de arta retoricii și puterea cuvântului”⁴. Sfântul Ioan a înțeles acest mesaj în gradul cel mai înalt⁵, însă a făcut-o pe linia gândirii ioa-neice, știind că celor „câți L-au primit și cred în numele Lui le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu” (*Ioan 1, 12*), și nu pe structura de gândire a filozofiei păgâne a renumiților săi profesori. Tocmai de aceea, pe de o parte, omiliile Sfântului Ioan țintesc spre a-L face cunoscut pe Cel pe care lumea nu L-a cunoscut, bineștiind că, pe Cel pe care nu-L cunoști, nu poți nici să-L iubești, nici să-L primești în casa sufletului tău; pe de altă parte, Sfântul s-a străduit, în egală măsură, ca prin îndemnurile sale morale să contribuie la schimbarea și desăvârșirea launtrică a omului eliberat de patimi și păcate prin lucrarea harului dumnezeiesc.

³ Stylianos Papadopoulos subliniază că marii Părinți ai Bisericii, atunci când au teologhisit, au fost luminați de Dumnezeu, fiind mișcați de Duhul Sfânt. Astfel, Papadopoulos consideră că Sfântul Ioan Gură de Aur „a dovedit că la adâncul ascuns al pasajelor biblice, la adevărul lor, interpretul ajunge prin luminarea Sfântului Duh”; vezi Stylianos PAPADOPOULOS, *Gândirea teologică a Sfântului Ioan Gură de Aur*, traducere de lect. dr. Sabin Preda, Ed. Bizantină, București, 2013, p. 73.

⁴ B.H. VANDENBERGHE, *Saint Jean Chrysostome et la parole de Dieu*, p. 13.

⁵ Jaroslav PELIKAN, în lucrarea sa *The preaching of Chrysostom*, îl citează pe papa Pius al X-lea, care, în anul 1908, spunea că în acel *saeculum mirabile* nu a existat niciun predicator mai admirabil decât Sfântul Ioan Gură de Aur, pe care l-a desemnat drept ocrotitor al predicatorilor creștini (vezi p. 5).

Regretatul patrolog Stylianos Papadopoulos, la rândul său, subliniază că Sfântul Ioan Gură de Aur a fost interesat de zidirea duhovnicească și morală a credincioșilor săi și de aceea el nu s-a mulțumit cu etica filozofilor greci, ci s-a bazat mai cu seamă pe interpretarea Scripturilor pentru atingerea scopurilor sale moral-pastorale; iar interpretarea textului sacru necesita, în viziunea sa, nu doar o simplă cunoaștere a informațiilor istorico-filologice, ci mai ales o pătrundere tot mai adâncă în adevărul ascuns sub litera „Scripturii prin îndrumarea și luminarea Sfântului Duh”⁶. Este meritul lui Papadopoulos de a arăta că predicatorul antiohian nu a explicat Sfintele Scripturi exclusiv prin metoda istorico-gramaticală, care, din perspectiva sa, nu era decât un mijloc auxiliar, ci dincolo de literă trebuie să existe o bogăție de sensuri mai adânci, care nu pot fi înțelese decât prin lucrarea și luminarea Sfântului Duh⁷.

Toate aceste deziderate se pot urmări de-a lungul întregii sale misiuni, dar mai ales în vasta și măreața lui operă catehetică și omiletică de propovăduire a Cuvântului lui Dumnezeu. El ne-a lăsat peste 900 de omilii de o valoare excepțională; dintre acestea, cele 90 de *Omilii la Evanghelia Sfântului Matei*, rostite se pare în anul 390⁸, strălucesc nu atât prin bogăția învățăturilor teologico-dogmatice, prezente, de altfel, în întreaga sa operă omiletică⁹, cât mai ales prin măreția și profunzimea învățăturilor morale, în principiile și virtuțile care trebuie să însoțească viața creștinului. *Omiliile la Matei* reprezintă cea mai veche tâlcuire și, cu siguranță, una dintre cele mai bune scrieri hermeneutice ale Sfântului Ioan. *Omiliile la Matei* sunt inepuizabile în ceea ce privește îndemnul la citirea Sfintei Scripturi, participarea la Sfânta și dumnezeiasca Liturghie, educația copiilor și tinerilor, săvârșirea faptelor bune prin filantropie și asistență socială etc.¹⁰

Relația Sfântului Ioan Gură de Aur cu Sfânta Scriptură

Atitudinea Sfântului Ioan Gură de Aur față de textul sacru este una în aparență atipică și, poate, pentru unii chiar derutantă la prima vedere, dar care

⁶ S.G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. II/2, trad. de Prof. dr. Adrian Marinescu, Ed. Bizantină, București, 2012, pp. 312-313.

⁷ Pentru direcții hermeneutice ale școlii antiohiene, a se vedea: S.G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. II/1, trad. de Lector. dr. Adrian Marinescu, Ed. Bizantină, București, 2009, p. 307 ș.u.

⁸ Claudio MORESCHINI, Enrico NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. II/1, traducere de Elena Caraboi et alii, Ed. Polirom, Iași, 2013, p. 166.

⁹ Cercetătorii sunt de acord că opera exegetică a Sfântului Ioan are și un conținut dogmatic semnificativ, însă acesta nu este dominant. Astfel, Jaroslav PELIKAN, în lucrarea sa *The Preaching of Chrysostom* (citându-l pe G.L. Prestige), spune că Sfântul Ioan Gură de Aur este „maestrul și modelul tuturor comentatorilor biblici care aparțin mai degrabă școlii istorice decât celei dogmatice” (p. 12).

¹⁰ C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii...*, p. 165.

arată relația Sfântului Ioan cu Sfânta Scriptură și de ce a tâlcuit-o în atâtea omilii. Tocmai de aceea nu poate fi întâmplător faptul că, încă din prima omilie la *Evangelhia după Matei*, Sfântul Ioan dorește să precizeze care ar trebui să fie raportul fiecăruia dintre creștini cu Scriptura, spunând: „Ar fi trebuit să n-avem nevoie de ajutorul Sfintelor Scripturi, ci să ducem o viață atât de curată, încât harul Duhului să fi ținut locul Scripturilor în sufletele noastre. Și, după cum Sfintele Scripturi sunt scrise cu cerneală, tot așa ar fi trebuit ca Duhul să își fi scris cuvintele direct în inimile noastre” (*Omilia 1, 1*). Pentru Sfântul Ioan, prima cale era mai bună, însă, pentru că oamenii au pierdut harul lui Dumnezeu, a apărut necesitatea Sfintelor Scripturi scrise pe hârtie. El subliniază că Dumnezeu nu a vorbit cu Noe, Avraam sau Moise prin scrieri, ci față către față, întrucât „a găsit cugetarea lor curată”. Pentru Hrisostom, căderea omului în păcat a avut drept consecință nevoia de scrieri, de table și de însemnarea în scris a tuturor faptelor și cuvintelor lui Dumnezeu. Sfântul Ioan amintește și de faptul că în Noul Testament Hristos a procedat la fel, nelăsând ceva în scris apostolilor, ci, în loc de scrieri, le-a făgăduit că le va da harul Duhului Sfânt.

Ne putem întreba dacă nu cumva, prin aceasta, Hrisostom făcea trimitere indirectă și la un celebru pasaj din dialogul platonice *Phaidros*, care ilustra atitudinea sceptică a lui Socrate față de *scriere*. Platon, dorind să ne arate de ce Socrate privea *scrierea* cu suspiciune și nu lăsase el însuși nimic scris, povestește un mit egiptean, în care zeul Theuth, inventatorul scrierii, îi prezintă invenția sa regelui Thamus, laudându-i utilitatea, subliniind că aceasta va fi un *leac pentru memorie și înțelepciune*. Regele însă îl contrazice, spunând că, dimpotrivă, invenția va avea un efect contrar, căci va aduce uitare în sufletele celor care o învață prin neglijarea memoriei. Pentru rege, scrierea nu era un leac pentru memorie, ci mai degrabă un mijloc de aducere-aminte, ceea ce le va oferi discipolilor doar o aparență de înțelepciune, nu însă și adevărata înțelepciune. Prin scriere, continuă regele, discipolii vor dobândi multe cunoștințe, însă fără învățătură, și vor părea știutori, deși în cea mai mare parte nu vor ști nimic; și vor fi plini de păreri, dar nu și de înțelepciune¹¹. Desigur, pentru Socrate, nu scrierea era o problemă, ci faptul că scrisul nu poate înlocui cunoașterea printr-o comunicare vie, directă, neintermediată, care se naște din dialog între persoane vii, întrucât adevărata cunoaștere se produce în suflet și se statornicește în inimi.

Mai târziu, latinii au preluat această idee în dictonul *Verba volant, scripta manent*. Sensul dictonului era înțeles de romani în conformitate cu simțul lor practic, anume cuvântul scris rămâne mărturie, are o greutate și o permanență

¹¹ PLATON, *Phaidros*, 274c-275b, traducere de Andrei Cornea, Ed. Humanitas, București, 2004, pp. 94-96.

care îi lipsesc cuvântului rostit. Este subliniată aici valoarea culturii scrise în contrast cu efemeritatea comunicării orale, adică vorbele sunt efemere, scrisul este durabil, rămâne. Acesta este însă doar sensul moral și juridic, care arată importanța actelor scrise și a fixării ideilor în scris. Sfântul Ioan s-a folosit din plin de sensul prim al acestor cuvinte, întrucât el a vorbit totdeauna liber, înflăcărat, mișcând sufletele prin predica sa, folosindu-se cu moderație și înțelepciune de retorica timpului, dar tot el s-a folosit de stenografi să-i consemneze în scris cuvintele rostite în omilii, pe care el însuși le corecta și completa înainte de publicare¹².

Să ne amintim însă că dictonul latin are și un sens alternativ, retoric, anume că *vorbele zboară*, adică se răspândesc rapid, se transmit ușor, ajungând la mulți oameni. Pe de altă parte, scrisul e static, imobil și legat de un suport. În acest context, *volant* nu e ceva pieritor, ci mai degrabă ceva care circulă și are viață proprie, pe când *manent* înseamnă ceva care este fix sau chiar inert. Deci aforismul *Verba volant, scripta manent* poate fi o reflecție asupra naturii diferite a comunicării orale față de cea scrisă. Cicero, unul dintre cei mai mari oratori, credea în forța cuvântului rostit, considerând discursul oral superior scrisului tocmai pentru că zboară și ajunge direct la inima ascultătorilor: „Nimic nu e atât de incredibil încât, prin rostire, să nu devină credibil”¹³. Marele jurist și orator Quintilianus, discutând despre diferența dintre rolul și importanța vorbirii și ale scrisului, sublinia faptul că discursul rostit are o energie și o vitalitate pe care textul scris nu le poate reproduce: „Scrisul este un discurs static; vocea și spiritul viu sunt ale celui care vorbește. De aceea, cei mai mulți, atunci când citesc, nu redau acea putere care este în vorbire, nu pentru că citesc ceea ce este scris, ci pentru că ceea ce citesc este scris”¹⁴.

Autorul *Omiliilor la Matei* s-a folosit, cu mult succes, de ambele sensuri ale dictonului invocat, dar a mizat mai mult pe sensul alternativ al expresiei, citându-l pe prorocul Ieremia: „Și voi face cu voi testament nou, dând legile Mele în mintea lor, și le voi scrie pe inimi și toți vor fi învățați de Dumnezeu” (*Ieremia* 31, 31), dar și pe Apostolul Pavel, care scria și el că a primit legea „nu pe table de piatră, ci pe tablele de carne ale inimii” (*2 Corinteni* 3, 3). Sfântul Ioan deplânge faptul că oamenii au decăzut atât de mult din har, „încât a fost nevoie ca faptele și cuvintele lui Dumnezeu să fie consemnate în scris” (*Omilia* 1, 1). Însă nici atunci când oamenii au avut Sfintele Scripturi, subliniază el, n-au știut să se folosească de ele, întrucât n-au reușit să atragă asupra inimilor harul Duhului, considerându-le „zadarnice și fără de rost”

¹² C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii...*, p. 165.

¹³ Marcus Tullius CICERO, *Paradoxa stoicorum ad M. Brutum*, 3.

¹⁴ Marcus Fabius QUINTILIANUS, *Institutio Oratoria*, X, 7, 30.

(*Omilia 1, 1*). El constată că, în Vechiul Testament, Dumnezeu a coborât după ce Moise s-a suit în munte, pe când, în Noul Testament, Duhul Sfânt Se pogoară după ce firea noastră, prin Iisus Hristos, s-a urcat la cer¹⁵. Sfântul Ioan subliniază, totodată, puterea mai mare a Duhului în epoca nouetamentară, vizibilă mai ales în faptul că „apostolii nu se coborau din munte purtând în mâini table de piatră ca Moise, ci purtând în sufletul lor Duhul cel Sfânt” (*Omilia 1, 1*). Ca urmare a acestei realități, apostolii au primit harismele Duhului, devenind ei înșiși izvor de învățături și de bunătate, prin care au reușit să cucerească popoarele lumii, pentru că prin limba lor vorbea chiar Dumnezeu cu cei care se apropiau de El. Altfel spus, succesul misiunii de propovăduire a Evangheliei lui Dumnezeu, prin intermediul apostolilor, în lumea aceea păgână și atât de ostilă, nu s-a produs exclusiv ca urmare a capacităților personale, cât mai degrabă ca urmare a manifestării puterii cuvântului ca dar al Duhului Sfânt.

Acordul dintre Vechiul și Noul Testament

Sfântul Ioan respinge distincția dintre Dumnezeul Vechiului Testament și Dumnezeul Noului Testament operată de maniheii, subliniind unitatea dintre cele două Testamente și combătând ipoteza opoziției dintre Dumnezeul cruzimii și Dumnezeul iubirii. O remarcă cu o valoare specială este și aceea că *evangheliștii sunt de acord între ei cu privire la problemele enunțate mai sus*, cu toate că, în privința minunilor, el a constatat că nu toate se regăsesc la fiecare evanghelist. Lui i se pare firesc acest lucru, întrucât reprezintă dovada simfoniei Evangheliilor, care spun și lucruri comune, dar și unele deosebite. Problema acordului dintre evangheliști pare una importantă în viziunea Sfântului Ioan și se străduiește să o confirme. El arată că Sfântul Luca și-a scris Evanghelia cu scopul de a face cunoscută temeinicia învățăturilor pe care le-am primit, pe când Sfântul Ioan nu ne spune motivul pentru care și-a scris Evanghelia. Însă, pe baza unor mărturii mai vechi ale înaintașilor, Sfântul Ioan Teologul arată că el nu și-a scris Evanghelia la întâmplare, ci pentru că a văzut că ceilalți trei evangheliști au stăruit mai ales asupra „iconomiei Mântuitorului”, deci asupra „firii Lui omenești” (*Omilia 1, 3*). Și, pentru că exista pericolul ca să fie trecută „sub tăcere dogma dumnezeirii lui Hristos”, a firii Sale dumnezeiești, Sfântul Ioan Evanghelistul a stăruit mai cu seamă asupra firii dumnezeiești a lui Hristos. Dovada o reprezintă faptul că autorul nu-și începe Evanghelia „de jos, de pe pământ, ci de sus, din ceruri” (*Omilia 1, 3*). Sfântul Matei, în viziunea lui Hrisostom, este călăuza care, prin Evanghelia sa, ne va conduce spre „cetatea cerească” (*Omilia 1, 3*). După cum se știe, Evanghelia Sfântului Matei

¹⁵ S. PAPADOPOULOS, *Gândirea teologică...*, pp. 88-90.

s-a adresat în primul rând evreilor, fapt pentru care el s-a străduit să demonstreze că Iisus este descendent al patriarhului Avraam și al regelui David; tocmai de aceea Evanghelia sa nu începe, precum cea a Sfântului Luca, de la Adam, ci de la Avraam.

Hristologia Sfântului Ioan în *Omiliile la Matei*

În omiliile sale, Sfântul Ioan Gură de Aur a abordat și aspecte care privesc hristologia. El a crescut și s-a format din punct de vedere teologic în perioada disputelor arianiste din Biserică, într-un mediu caracterizat de o gravă confuzie cu referire la persoana Mântuitorului. Se știe că Școala antiohiană, și în mod special mentorul său, Diodor din Tars, precum și prietenul său, Teodor de Mopsuestia, în lupta cu apolinariștii și cu arienii, dezvoltaseră o teologie care susținea că la Întrupare nu s-a petrecut o unire reală între firea dumnezeiască și firea omenească a Mântuitorului¹⁶. Antiohienii ajunseseră la ideea celor doi fii, a Fiului lui Dumnezeu și a fiului lui David sau a Fiului Omului. Astfel, Maica Domnului a născut un fiu creat și, ca atare, nu ar poate fi numită *Theotokos*. Deci între Fiul lui Dumnezeu și Fiul Omului nu există decât o unire morală. Este evident că mediul în care s-a format Sfântul Ioan Gură de Aur promova unele învățături greșite. Totuși Sfântul Ioan a reușit să evite aceste greșeli, întrucât, luminat de Duhul Sfânt, el s-a distanțat de colegii săi antiohieni, teologhisind pe linia Sfântului Atanasie cel Mare și a Părinților capadocieni.

Și chiar dacă, în *Omiliile la Matei*, nu a dezvoltat o teologie sistematică în modul clasic, găsim destule elemente ale unei hristologii coerente și bine structurate. În *Omilia 1*, el remarcă faptul că „Dumnezeu a devenit om, a făcut minuni, a fost răstignit, a fost îngropat, a înviat, S-a înălțat, are să judece lumea, a dat porunci mântuitoare, n-a adus o lege potrivnică Legii Vechi” (*Omilia 1, 2*). El redă aici, pe scurt, învățăturile din Crezul niceo-constantinopolitan. În conformitate cu Părinții niceeni, el spune că „Hristos este Fiu, este Unul-Născut, este Fiu adevărat”, dar mai ales „este de aceeași ființă cu Tatăl” (*Omilia 1, 2*), terminologie pentru care Sfântul Atanasie cel Mare și-a sacrificat întreaga viață. În *Omilia 7*, Sfântul Ioan, vorbind despre închinarea magilor în peștera din Betleem, îi numește pe aceștia „strămoși ai Bisericii” (*Omilia 7, 4*), pentru faptul că ei L-au propovăduit pe Hristos. Pe de altă parte, Sfântul Ioan respinge ereziile lui Marcion și ale antiohienilor Pavel de Samosata, Diodor din Tars și Teodor de Mopsuestia, care tăgăduiau dumnezeirea lui Hristos: „Să se rușineze Marcion, să se rușineze Pavel din Samosata, care nu vor să vadă ce-au văzut

¹⁶ S. PAPADOPOULOS, *Gândirea teologică...*, p. 164 ș.u.

magii, strămoșii Bisericii! [...] Să se rușineze Marcion când vede că Dumnezeu este adorat în trup! Să se rușineze Pavel când vede că nu este adorat numai ca simplu om! Faptul că este Dumnezeu în trup, îl arată scutecele și ieslea; iar că magii nu l-au închinat ca unui simplu om este arătat de darurile acelea atât de bogate aduse de ei lui Hristos, pe când era încă prunc, daruri care, de obicei, l se aduc numai lui Dumnezeu” (*Omilia 7, 4*).

În *Omilia 54*, Sfântul Ioan, referindu-se la pasajele *Matei 16, 13 și 16, 15*, le tâlcuiește în cheie hristologică, subliniind că, mai întâi, Hristos a vrut să vadă ce cred oamenii simpli despre El: „Și, arătând cât de mult dorește să fie mărturisită iconomia întrupării Sale, a spus: «Fiul Omului», invocând în acest fel dumnezeirea Sa, lucru pe care îl face cu multe alte ocazii, căci spune: «Nimeni nu s-a suit la cer, decât Fiul Omului, Care este în cer» și iarăși: «Când Îl veți vedea pe Fiul Omului suindu-Se unde era mai înainte»” (*Omilia 54, 1*). Vedem aici corespondența dintre Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu; Logosul lui Dumnezeu, Care era la Dumnezeu și Care mai apoi s-a făcut trup, pentru ca iarăși să urce la cer, de unde era. La întrebarea adresată ucenicilor: „Dar voi cine ziceți că sunt”, răspunde Sfântul Apostol Petru: „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu” (*Matei 16, 16*). Sfântul Ioan insistă pe faptul că nu Petru este cel care mărturisește dumnezeirea Fiului, ci Dumnezeu-Tatăl îi descoperă acest adevăr. Astfel, Sfântul Ioan se întreabă: „Ai văzut cum Tatăl Îl dezvăluie pe Fiul, cum Fiul Îl dezvăluie pe Tatăl? [...] Deci nu poți primi cunoașterea Fiului de la nimeni altcineva decât de la Tatăl, nici nu poți primi cunoașterea Tatălui de la nimeni altcineva decât de la Fiul” (*Omilia 54, 2*). Concluzia Sfântului Ioan este cu adevărat atanasiană și cu totul deosebită de tradiția antiohiană de până la el: „Și de aici reiese în mod evident că Fiul are parte de aceeași cinstită și este deoființă cu Tatăl” (*Omilia 54, 2*).

Gândirea teologică a Sfântului Ioan despre Sfânta Euharistie¹⁷

În centrul teologiei Sfântului Ioan putem sesiza o multitudine de teme care țin de persoana și lucrarea lui Hristos în lume. Printre aceste teme, Sfânta Euharistie ocupă un loc central. El se străduiește să explice și să-i pregătească pe credincioși pentru împărtășirea cu Sfintele Taine, vorbind atât despre importanța Euharistiei, cât și despre realismul ei sacramental. În cazul de față, Sfântul Ioan abordează Taina Euharistiei în *Omiliile 50 și 82*. În *Omilia 50*, exegetul îi atenționează pe antiohieni că odinioară cei care doreau să se vindece se atingeau de hainele lui Hristos, pe când acum ei Îl

¹⁷ S. Papadopoulos l-a numit explicit pe Sfântul Ioan Gură de Aur drept *Teologul Euharistiei (Gândirea teologică..., p. 181 ș.u.)*.

pot avea pe „Hristos în întregime”, pentru că „trupul Lui stă în fața noastră” și nu numai că ne putem atingem de El, ci putem „să-L și mâncăm și să ne și săturăm” (*Omilia* 50, 2). El insistă pe identitatea Euharistiei cu Cina cea de Taină datorită intervenției Sfântului Duh, dar și pe încorporarea noastră în Euharistie, și îi îndeamnă pe credincioși: „Credeți, dar, că și acum are loc Cina cea de Taină la care Domnul a mâncat! Cu nimic nu se deosebește aceea de aceasta” (*Omilia* 50, 3). Săvârșitorul Tainei este Hristos Însuși: „Nu o săvârșește pe aceasta un om, iar pe aceea Hristos, ci atât pe una, cât și pe cealaltă El le săvârșește” (*Omilia* 50, 3).

În *Omilia* 82, Sfântul Ioan accentuează și mai mult rolul lui Hristos în săvârșirea Tainei Sfintei Euharistii: „Tainele din fața noastră nu se datorează unei puteri omenești. Domnul, Care le-a săvârșit atunci la Cina cea de Taină, El Însuși le săvârșește și pe acestea acum. Noi, preoții, nu suntem decât slujitorii; El este Cel care le sfințește și le preface” (*Omilia* 82, 5). Insistența Sfântului Ioan în ceea ce privește identitatea Cinei de Taină cu Euharistia de acum nu este întâmplătoare, ne spune patrologul grec S. Papadopoulos, pentru că Sfântul Ioan dorea să-i încredințeze pe credincioșii săi de sfințenia și realismul euharistic¹⁸. Pentru Hrisostom, unirea dintre credincios și trupul euharistic al lui Hristos este reală, așa cum este și unirea firii omenești cu cea dumnezeiască în Hristos: „Așa să facem și când ne împărtășim cu Sfintele Taine. Să nu ne uităm numai la materia care ne stă înaintea ochilor, ci să avem în minte permanent cuvintele Domnului [...]: «Acesta este trupul Meu», să ascultăm și să credem și să vedem Trupul Lui cu ochii minții. Hristos nu ne-a lăsat ceva sensibil, ci, în lucrurile sensibile¹⁹, toate sunt inteligibile [...]. Dacă ai fi fost fără de trup, ți-ar fi dat daruri netrupești; dar, pentru că sufletul este împletit cu trupul, ți-a dat cele inteligibile în cele sensibile” (*Omilia* 82, 4).

Pentru Sfântul Ioan, Euharistia este în același timp „anamneză” (aducere-aminte) și repetarea Jertfei aduse o singură dată. Exegetul antiohian insistă pe faptul că, săvârșind Sfânta Euharistie, noi facem pomenirea morții lui Hristos. El arată că Mântuitorul „numește Sângele Său «Sânge al Legământului celui Nou», adică al făgăduinței și al Legii celei noi” (*Omilia* 82, 1). Sfântul Ioan pune în oglindă cele două Testamente, ambele sfințite prin sânge: acolo jertfa consta din oi și viței, aici Însuși Domnul Își varsă sângele. Însă, dacă „sângele acela s-a vărsat pentru mântuirea celor întâi-născuți din Egipt, acesta însă, spre iertarea păcatelor întregii lumi” (*Omilia* 82, 1), după cum spune Însuși Domnul: „Acesta este sângele Meu, care se varsă spre

¹⁸ S. PAPADOPOULOS, *Gândirea teologică...*, p. 183.

¹⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur spune că la fel se întâmplă și în cazul Botezului, care se face prin materia apei, dar rezultatul este duhovnicesc, anume renașterea și înnoirea omului.

iertarea păcatelor” (*Luca* 22, 19). Sfântul Ioan nu numai că atrage atenția asupra caracterului nesângeros al jertfei, ca act de aducere-aminte față de jertfa sângeroasă a Mântuitorului, dar evidențiază că El a dorit să ne dea un „alt fel de Paști”, prin care să ne facă „oameni duhovnicești”, înlocuind astfel Paștile cel vechi cu un Paști nou, care dă iertare de păcate, în comparație cu Paștile Vechiului Testament, care devine acum de prisos (*Omilia* 82, 1).

Viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur despre educație

Antiohia, spațiul în care Sfântul Ioan a crescut și și-a desăvârșit studiile, avându-i ca profesori pe retorii Libanius și Andragathius, era încă impregnată de paideia grecească și influența marilor filozofi greci. El a știut să aprecieze și să se folosească tacit de beneficiile culturii și filozofiei grecești, dar a trasat mereu, în activitatea sa catehetică și omiletică, o linie de demarcație între credința creștină și cultura elină, întrucât filozofia, în viziunea sa, nu este imperios necesară pentru mântuire²⁰. Sfântul Ioan Gură de Aur înțelegea cât de importantă era formarea gândirii critice, logice și analitice, specific antiohiană, însă el atrăgea atenția că formarea spirituală, bazată pe dimensiunea interioară a ființei, pe introspecție și autocunoaștere, pe etică și morală profundă, conduce la descoperirea sensului vieții, axat pe valori, tradiții și credință, ceea ce conduce la dezvoltarea conștiinței, a compasiunii și a echilibrului interior cu sine, cu lumea și cu Dumnezeu. Dacă formarea științifică caută să explice lumea, contribuind la dezvoltarea intelectului, formarea spirituală oferă un cadru moral pentru aplicarea responsabilă a cunoștințelor științifice și contribuie la formarea caracterului și a conștiinței morale.

Conștient de pericolele pe care le reprezenta orașul Antiohia pentru copiii și tinerii creștini și preocupat de educația și de formarea caracterului lor, centrate pe lumina harului divin, Sfântul Ioan îi avertizează pe părinți de neajunsurile educației primite de aceștia în familiile lor: „N-ar trebui ca, după ce plecăm de la biserică, să ne ocupăm cu lucruri care nu au nicio legătură cu biserica, ci, îndată ce ajungem acasă, să luăm Biblia, să chemăm în jurul nostru soția și copiii și să le împărtășim și lor cele spuse la biserică, și numai după aceea să ne apucăm de treabă” (*Omilia* 5, 1).

Prin opera sa exegetică și omiletică de excepție, Hrisostom ne pune în relație cu Scriptura, cu adevărul, cu lumina, binele și frumosul, de aceea el îi mustră pe antiohieni pentru faptul că nu citează Sfintele Scripturi: „Spuneți-mi, vă rog, care din cei de față ar putea, dacă i-aș cere, să-mi spună un psalm sau un text din dumnezeieștile Scripturi? Niciunul! Și nu-i numai asta lucrul înfricoșător” – subliniază Sfântul Ioan, fiindcă pentru el un pericol și mai mare

²⁰ S. PAPADOPOULOS, *Gândirea teologică...*, p. 9.

decât neintruirea prin cunoașterea Sfintei Scripturi era lipsa oricărei preocupări de zidire duhovnicească a enoriașilor săi. „Înfricoșător e”, continuă el, „că suntem atât de nepăsători față de cele duhovnicești, pe cât suntem de interesați de cele diavolești, fiind mai zoriți către ele decât focul” (*Omilia 2, 5*).

Sfântul Ioan Gură de Aur a crezut cu tărie în puterea cuvântului și în eficacitatea lui de a salva sufletele credincioșilor prin educație. El considera că un singur om cuprins de zel misionar ar putea să schimbe un popor întreg și asta pentru că el înțelegea că puterea cuvântului predicatorului vine din puterea Cuvântului lui Dumnezeu. Pentru aceasta, Sfântul Ioan predica cu atâta bucurie, uneori de mai multe ori în aceeași zi. O privire mai adâncă în omiliile Sfinților Părinți ne arată că, în primele veacuri ale creștinismului, Sfânta Scriptură era manualul predicatorului și de aceea învățătura Sfântului Ioan gravita în permanență în jurul textului sacru. Un teolog apusean spunea că Sfântul Ioan „cunoștea Biblia cu inima, pe care a citit-o, a explicat-o, a comentat-o și a recomandat-o continuu ca lectură”²¹.

Gândirea socială – Liturghie și filantropie

Grija pentru cei săraci, marginalizați și bolnavi, precum și pentru persoanele aflate în orice fel de suferință a fost și va rămâne o preocupare permanentă a Bisericii din toate timpurile. De aceea, Biserica trebuie, în mod firesc, să încurajeze legătura dintre viața spirituală și activitatea socială, dintre rugăciune și acțiune, dintre evlavie și dărnicie, dintre Liturghie și filantropie. Întrebarea care ar trebui să-i frământeze pe teologii și creștinii de astăzi este: ce anume ar fi de învățat de la Sfântul Ioan Gură de Aur pentru situația concretă a vieții bisericesti moderne²²? Sfântul Ioan Gură de Aur a fost liturgul și filantropul prin definiție. Pentru el, Sfânta Liturghie nu este altceva decât experiența teologhisirii celei mai înalte și a comuniunii cu Dumnezeu, dar și cu oamenii în ceea ce noi astăzi numim „Liturghie după Liturghie” sau „filantropie”. Sfântul Ioan consideră că patimile sunt cele care-l conduc pe om la egoism și la autosuficiență, la închidere și indiferență în fața nevoilor și suferințelor semenilor noștri. Acestea, ne spune predicatorul antiohian, pot fi depășite prin următoarele remedii: prin împărtășirea cu Sfintele Taine, întrucât „El poate stinge toată boala”, prin „ascultarea cu atenție a dumnezeiștilor Scripturi”, prin „milostenia unită cu ascultarea prediciei” (*Omilia 4, 9*).

²¹ B.H. VANDENBERGHE, *Saint Jean Chrysostome et la parole de Dieu*, p. 66.

²² Adolf Martin RITTER, „Dacă și ce anume ar fi de învățat astăzi de la Sfântul Ioan Gură de Aur?”, în vol. *Sfântul Ioan Gură de Aur. Ierarh – Teolog – Filantrop (407-2007)*, Editura Andreiana, Sibiu, 2008, pp. 46-47.

Adâncirea diferenței dintre cei bogați și cei săraci, dintre bogăție și sărăcie, este privită astăzi, la nivel mondial, cel puțin la fel de insuportabilă ca în vremea Sfântului Ioan Gură de Aur. Realitatea dură din vremea Sfântului Ioan cerea soluții radicale, dar și jertfă personală prin implicarea în activitatea social-filantropică a Bisericii. Referindu-se la cei trei tineri din Babilon care fuseseră aruncați în cuptorul de foc, Sfântul Ioan îi avertizează pe cei bogați că aprind cuptorul sărăciei: „Pe săraci, flăcările cuptorului nu-i vatămă, pentru că roua se pogoară peste ei; bogații însă se aruncă singuri în flacăra pe care o aprind cu mâinile lor. Atunci, în Babilon, îngerul s-a pogorât la tinerii aceia; acum, să ne pogorâm noi la cei care sunt în cuptorul sărăciei, să-i răcorim cu milosteniile noastre [...]. Să nu stăm, așadar, în afara cuptorului, uitându-ne fără milă la săraci [...]. Dacă te vei coborî lângă săraci, vei sta cu cei trei tineri și nu-ți va face focul niciun rău; dar, dacă stai sus și îi treci cu vederea pe cei cuprinși de flacăra sărăciei, te va arde și pe tine focul.” (*Omilia 4, 12*).

Sfântul Ioan a fost preocupat de soarta celor săraci și marginalizați, indicând, chiar și celor de azi, calea spre rezolvarea crizei moderne a sărăciei prin redescoperirea importanței filantropiei și a milosteniei: „Îmi e rușine să vă mai vorbesc despre milostenie. V-am vorbit de multe ori, dar n-am dobândit mare lucru de pe urma sfaturilor pe care vi le-am dat. Ați făcut ceva, dar nu atât cât am vrut. Vă văd cum semănați, dar nu cu mâna plină. De aceea mă și tem ca nu cumva «să secerăți cu zgârcenie».” (*Omilia 66, 3*).

Remarci finale

Cele 90 de *Omilii la Matei* ale Sfântului Ioan Gură de Aur sunt o încântătoare și inepuizabilă sursă de cunoaștere a tainelor lui Dumnezeu, o invitație la aflarea „adâncului ascuns” din Sfintele Scripturi, o pătrundere în cetatea de aur, cum numește el *Evanghelia după Matei*, ca „să-i cunoaștem bine temeliile și porțile încrustate cu safire și mărgăritare” și pe Însuși „Împăratul cetății” (*Omilia 1, 8*), conducător fiindu-ne chiar evanghelistul. Acolo vom găsi „palatele împărătești” ale teologiei. Pentru a avea acces la toate aceste comori, ni se cere „să ne deschidem porțile minții, să ne deschidem auzul și să pășim cu multă frică în pridvor”, ca să putem vedea „interiorul cetății strălucitor ca fulgerul” (*Omilia 1, 8*). Invitația spre lectură a *Sfintei Evanghelii după Matei* făcută nouă de Sfântul Ioan este cu adevărat provocatoare, însă el ne cere ca în această cetate de aur „să nu intrăm cu zgomot și tulburare, ci cu tainică tăcere”, întrucât, „dacă în teatru se face tăcere mare când se citesc scrisorile împăratului, cu mult mai liniștiți trebuie să stăm toți în cetatea aceasta și să avem treze și sufletele, și urechile. Nu se vor citi scrisorile unui stăpân

pământesc, ci ale Stăpânului îngerilor. Dacă astfel ne vom rândui sufletele noastre, însuși harului Duhului ne va călăuzi pas cu pas, vom ajunge la tronul împărătesc și vom dobândi toate bunurile” (*Omilia 1, 8*).

Folosindu-se de luminarea Duhului Sfânt în exegeza omiliilor sale, Sfântul Ioan Gură de Aur reușește să depășească pericolele și îngustimea exegezei antiohiene anterioare lui și să le ofere credincioșilor de atunci și posterității, peste veacuri, o profundă cunoaștere a conținutului *Evangeliei după Matei*.

În final, împreună cu Sfântul Ioan Gură de Aur, îi îndemnăm pe cititori să-și lase ochii „să pască în livada cuvintelor duhovnicești, ca să fie curați, limpezi și ageri”, și să evite „fumul grijilor lumești”, „pentru că nimic nu întristează și tulbură atâta ochiul sufletului ca mulțimea grijilor lumești, ca roiul poftelor; ele sunt lemnele acestui fum. [...] De asta e nevoie de roua Duhului, de acea adiere lină ca să stingă focul, să risipească fumul, să ne întraripeze mintea. Nu este cu putință să ne înălțăm la cer când suntem împovărați cu atâtea păcate.” (*Omilia 2, 5*).

Pr. prof. dr. Constantin PĂTULEANU

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	5
INTRODUCERE	7
OMILIA 1	21
OMILIA 2 (<i>Matei 1, 1</i>).....	33
OMILIA 3 (<i>Matei 1, 1</i>).....	43
OMILIA 4 (<i>Matei 1, 17</i>)	52
OMILIA 5 (<i>Matei 1, 22-23</i>)	72
OMILIA 6 (<i>Matei 2, 1-2</i>).....	82
OMILIA 7 (<i>Matei 2, 4-5</i>).....	96
OMILIA 8 (<i>Matei 2, 11</i>)	107
OMILIA 9 (<i>Matei 2, 16</i>)	115
OMILIA 10 (<i>Matei 3, 1-2</i>)	126
OMILIA 11 (<i>Matei 3, 7</i>).....	137
OMILIA 12 (<i>Matei 3, 13</i>).....	151
OMILIA 13 (<i>Matei 4, 1</i>).....	159
OMILIA 14 (<i>Matei 4, 12</i>).....	171
OMILIA 15 (<i>Matei 5, 1-3</i>)	179
OMILIA 16 (<i>Matei 5, 17</i>).....	201

OMILIA 17 (<i>Matei 5, 27-28</i>)	224
OMILIA 18 (<i>Matei 5, 38-40</i>)	238
OMILIA 19 (<i>Matei 6, 1</i>)	250
OMILIA 20 (<i>Matei 6, 16</i>)	267
OMILIA 21 (<i>Matei 6, 24</i>)	278
OMILIA 22 (<i>Matei 6 28-29</i>)	286
OMILIA 23 (<i>Matei 7, 1</i>)	298
OMILIA 24 (<i>Matei 7, 21</i>)	316
OMILIA 25 (<i>Matei 7, 28</i>)	325
OMILIA 26 (<i>Matei 8, 5-6</i>)	334
OMILIA 27 (<i>Matei 8, 14</i>)	349
OMILIA 28 (<i>Matei 8, 23-24</i>)	358
OMILIA 29 (<i>Matei 9, 1-2</i>)	368
OMILIA 30 (<i>Matei 9, 9</i>)	374
OMILIA 31 (<i>Matei 9, 18</i>)	386
OMILIA 32 (<i>Matei 9, 27-30</i>)	396
OMILIA 33 (<i>Matei 10, 16</i>)	412
OMILIA 34 (<i>Matei 10, 23</i>)	426
OMILIA 35 (<i>Matei 10, 34</i>)	436
OMILIA 36 (<i>Matei 11, 1</i>)	448
OMILIA 37 (<i>Matei 11, 7-9</i>)	457
OMILIA 38 (<i>Matei 11, 25-26</i>)	471
OMILIA 39 (<i>Matei 12, 1</i>)	480
OMILIA 40 (<i>Matei 12, 9-10</i>)	488
OMILIA 41 (<i>Matei 12, 25-26</i>)	497
OMILIA 42 (<i>Matei 12, 33</i>)	506

OMILIA 43 (<i>Matei 12, 38-39</i>)	514
OMILIA 44 (<i>Matei 12, 46-49</i>)	525
OMILIA 45 (<i>Matei 13, 10-11</i>)	536
OMILIA 46 (<i>Matei 13, 24-30</i>)	542
OMILIA 47 (<i>Matei 13, 34-35</i>)	551
OMILIA 48 (<i>Matei 13, 53</i>)	559
OMILIA 49 (<i>Matei 14, 13</i>)	572
OMILIA 50 (<i>Matei 14, 23-24</i>)	584
OMILIA 51 (<i>Matei 15, 1-6</i>)	593
OMILIA 52 (<i>Matei 15, 21-22</i>)	605
OMILIA 53 (<i>Matei 15, 32</i>)	616
OMILIA 54 (<i>Matei 16, 13</i>)	627
OMILIA 55 (<i>Matei 16, 24</i>)	639
OMILIA 56 (<i>Matei 16, 28</i>)	651
OMILIA 57 (<i>Matei 17, 10</i>)	665
OMILIA 58 (<i>Matei 17, 22-23</i>)	677
OMILIA 59 (<i>Matei 18, 7</i>)	688
OMILIA 60 (<i>Matei 18, 15</i>)	703
OMILIA 61 (<i>Matei 18, 21-22</i>)	710
OMILIA 62 (<i>Matei 19, 1</i>)	721
OMILIA 63 (<i>Matei 19, 16</i>)	732
OMILIA 64 (<i>Matei 19, 27</i>)	741
OMILIA 65 (<i>Matei 20, 17-19</i>)	753
OMILIA 66 (<i>Matei 20, 29-30</i>)	766
OMILIA 67 (<i>Matei 21, 12-13</i>)	775
OMILIA 68 (<i>Matei 21, 33-42</i>)	786

OMILIA 69 (<i>Matei 22, 1-6</i>).....	797
OMILIA 70 (<i>Matei 22, 15</i>).....	807
OMILIA 71 (<i>Matei 22, 34-36</i>).....	817
OMILIA 72 (<i>Matei 23, 1-3</i>).....	825
OMILIA 73 (<i>Matei 23, 14</i>).....	834
OMILIA 74 (<i>Matei 23, 29-30</i>).....	843
OMILIA 75 (<i>Matei 24, 1-2</i>).....	854
OMILIA 76 (<i>Matei 24, 16-18</i>).....	866
OMILIA 77 (<i>Matei 24, 32-33</i>).....	877
OMILIA 78 (<i>Matei 25, 1-30</i>).....	891
OMILIA 79 (<i>Matei 25, 31-46</i>).....	901
OMILIA 80 (<i>Matei 26, 6-7</i>).....	911
OMILIA 81 (<i>Matei 26, 17-18</i>).....	920
OMILIA 82 (<i>Matei 26, 26-28</i>).....	932
OMILIA 83 (<i>Matei 26, 36-38</i>).....	944
OMILIA 84 (<i>Matei 26, 51-54</i>).....	953
OMILIA 85 (<i>Matei 26, 67-68</i>).....	962
OMILIA 86 (<i>Matei 27, 11-12</i>).....	970
OMILIA 87 (<i>Matei 27, 27-29</i>).....	979
OMILIA 88 (<i>Matei 27, 45-48</i>).....	987
OMILIA 89 (<i>Matei 27, 62-64</i>).....	996
OMILIA 90 (<i>Matei 28, 11-14</i>).....	1005
INDICE SCRIPTURISTIC	1013
INDICE ONOMASTIC ȘI TOPONIMIC	1045